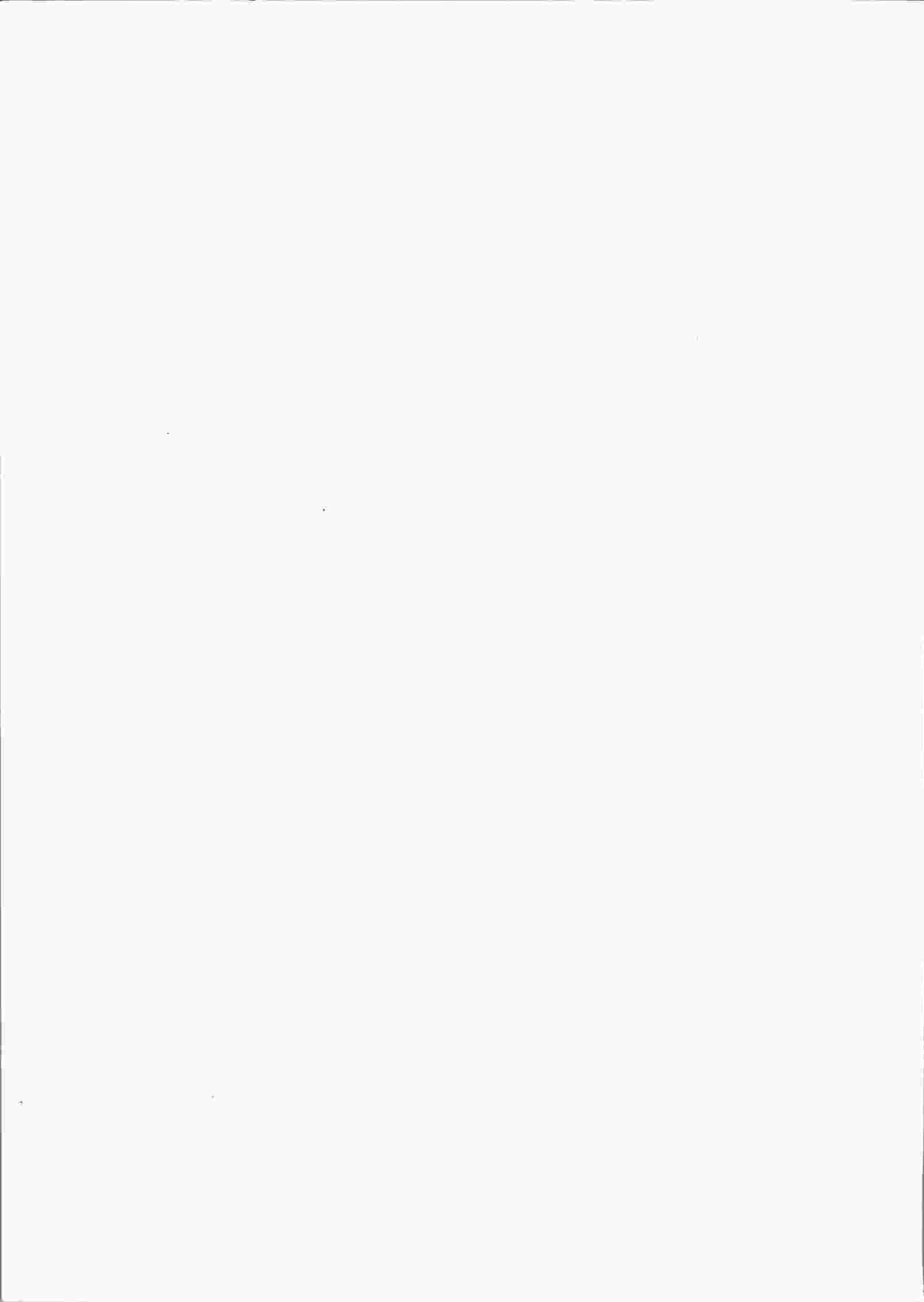

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 10/1993.
ZAGREB, 1996.

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 10.
Str./pages 1-164, Zagreb, 1996.

Časopis koji je prethodio

Prilozi 1. 1993.

Prilozi 2. 1985 3-4, 1986-1987 5-6, 1988-1989 7, 1990 8, 1991 9, 1992

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU

Adresa uredništva/Address of the editor's office

Institut za arheologiju

Hr - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68

Telefon/phone ++385/01/611-98-84 i 537-669; fax ++385/01/611-98-84

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

ŽELJKO TOMIČIĆ

Redakcijski odbor/Editorial committee

KORNELIA MINICHREITER, Zagreb

IVANČICA PAVIŠIĆ, Zagreb

ŽELJKO TOMIČIĆ, Zagreb

Urednici

MARIJA BUZOVIĆ, Zagreb

ZORKO MARKOVIĆ, Koprivnica

ZDENKO VINSKI, Zagreb

Članovi

Prijevod na engleski/English translation

BARBARA SMITH-DEMO i GORAN HORVAT

Prijevod na njemački/German translation

BRANKA OHNIEC

Dizajn/Design

ROKO BULANČA

Lektura/Language editor

NIVES OPAČIĆ

Korektura/Proofreader

KORNELIA MINICHREITER, Zagreb

IVANČICA PAVIŠIĆ, Zagreb

ŽELJKO TOMIČIĆ, Zagreb

Grafička priprema/DTP

OTVORENO SVEUČILIŠTE, Odjel za izdavaštvo, Zagreb, Ulica grada Vukovara 68

Tisak/Printed by

Tiskara "STUBA", Zagreb, Boškovičeva 18

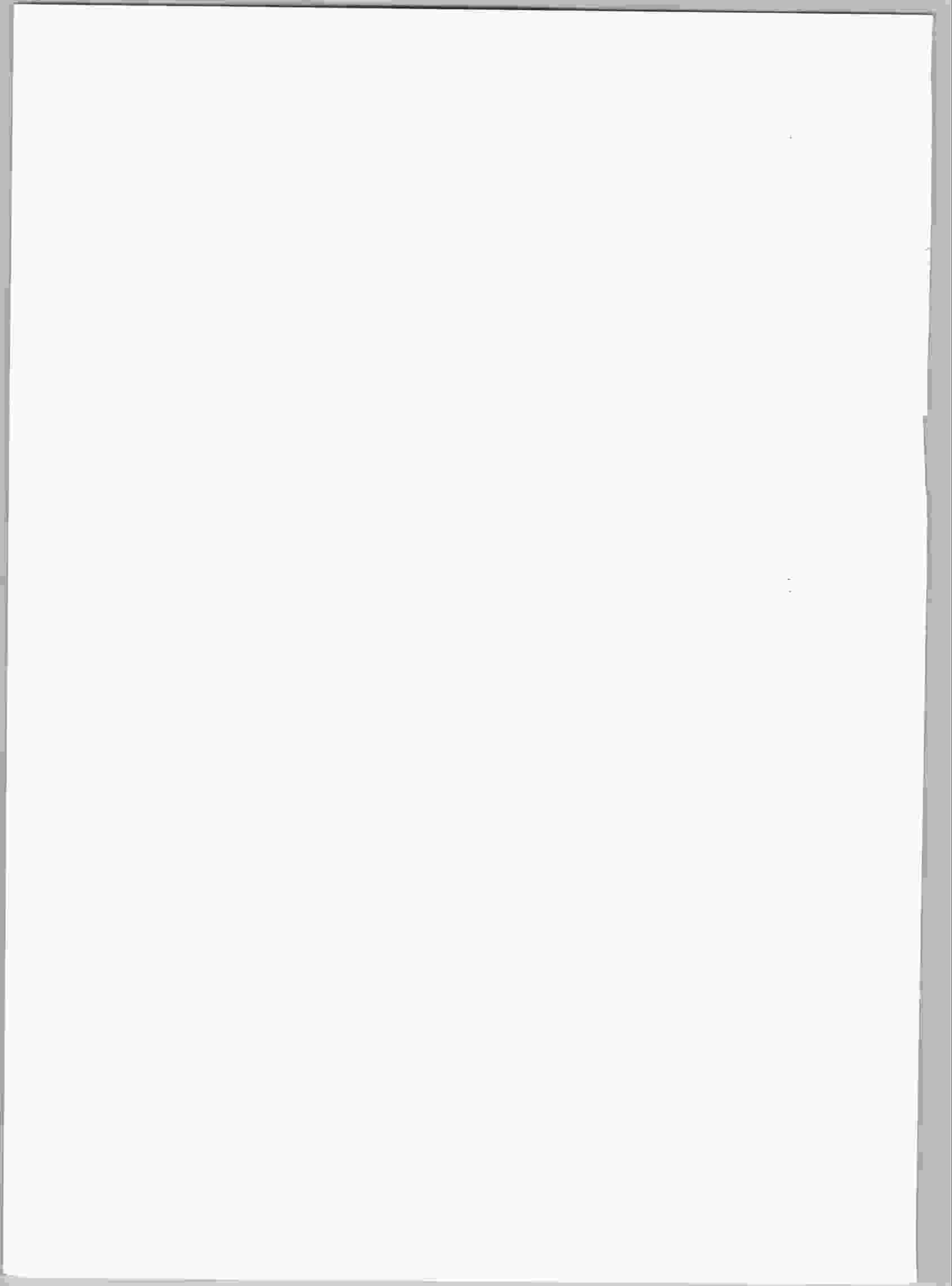
Naklada/Circulation

600 primjeraka/examples

Časopis izlazi jednom godišnje/Annual

Članci iz časopisa *Prilozi* i Prilozi su referirani u sekundarnim časopisima *GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz i *Bulletin de l'Association internationale pour l'étude de la mosaïque-Bibliographie*, Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Paris.

Izdavanje časopisa novčano podupire
MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

- 5 Akademik Duje Rendić-Miočević (1916-1993.)
- Izvorni znanstveni radovi**
- 7 KORNELIJA MINICHREITER
Slikana keramika starčevačke kulture iz Pepelane u sjeverozapadnoj Slavoniji
- 23 IVANČICA PAVIŠIĆ
Kasnobrončanodobni nalazi s područja Virovitičko - podravske županije
- 35 JASNA ŠIMIĆ
Nalazišta Daljske grupe u Daljskoj planini - Prilog proučavanju brončanog i starijeg željeznog doba u sjeveroistočnoj Hrvatskoj
- 47 Marija BUZOV
Segestika i Siscija - topografija i povijesni razvoj
- 69 ZDENKO BURKOWSKY
Nekropole antičke Siscije
- 81 REMZA KOŠČEVIĆ
Nekoliko primjeraka staklene bižuterije iz rimskog razdoblja
- 93 HERMINE GÖRICKE - LUKIĆ
Skupni nalaz antoninijana Galijenova vremena iz Osijeka
- 103 ŽELJKO TOMIČIĆ
Na tragu Justinijanove rekonkviste. Kasnoantičke utvrde na sjevernom priobalju Hrvatske.
- 117 GORANKA LIPOVAC-VRKLIJAN
Prilog "čitanju" nekih od nalaza benediktinske opatijske crkve na Košljunu
- 131 JADRANKA BOLJUNČIĆ I ZDRAVKO MANDIĆ
Antropološka analiza kosturnih ostataka iz srednjovjekovnog groblja Zvonimorovo kod Suhopolja (Hrvatska)

Contents/Inhaltsverzeichnis

- Akademik Duje Rendić-Miočević (1916-1993.)*
- Original scientific papers**
- KORNELIJA MINICHREITER
Bemalte Keramik der Starčevo-Kultur aus Pepelana in Nordwestslawonien
- IVANČICA PAVIŠIĆ
Spätbronzezeitliche Funde aus dem Areal des Virovitica- und Draulandkomitats
- JASNA ŠIMIĆ
Fundorte der Daljgruppe in Daljska planina - Ein Beitrag zur Erforschung der Spätbronze - und der älteren Eisenzeit im Nordosten Kroatiens
- MARIJA BUZOV
SEGESTIKA und SISCIA - Topographie und geschichtliche Entwicklung
- ZDENKO BURKOWSKY
Die Necropolen der antiken Siscia
- REMZA KOŠČEVIĆ
Einige Exemplare der Glassbijouterie aus der römischen Epoche
- HERMINE GÖRICKE - LUKIĆ
Ein Hortfund von Antoniniani aus der Zeit des Kaisers Gallienus in Osijek
- ŽELJKO TOMIČIĆ
Auf der Spur der Reconquista Iustiniana: spätantike Befestigungsanlagen an der Nordküste Kroatiens.
- GORANKA LIPOVAC-VRKLIJAN
A Contribution to the Interpretation of some of the Benedictine Abbey Church Finds on the Island of Košljun
- JADRANKA BOLJUNČIĆ I ZDRAVKO MANDIĆ
Eine anthropologische Analyse der Skelettreste aus dem mittelalterlichen Gräberfeld Zvonimirovo bei Suhopolje (Kroatien)

Stručni radovi

- 149 TAJANA SEKELJ-IVANČAN
Analiza načina istraživanja srednjovjekovnih lokaliteta sjeverne Hrvatske

Prikazi

- 153 DUNJA GLOGOVIĆ
MAREK GEDL
DIE HALLSTATTEINFLÜSSE AUF DEN POLNISCHEN GEBIETEN IN DER FRÜHEISENZEIT. ZESZYTY NAUKOWE UNIWERSYTETU JAGIELLONSKIEGO CMLXIX, PRACE ARCHEOLOGICZNE, ZESZYT 48. NAKLADEM UNIWERSYTETU JAGIELLONSKIEGO, KRAKOW 1991, 143 STR., 55 SLIKA U TEKSTU, SAŽETAK NA POLJSKOM.
- 154 Marija Buzov
DIADORA, sv. 13, Zadar 1991, stranica 384, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, fotografijama i kartama.
- 159 Kratice

Professional papers

- TAJANA SEKELJ-IVANČAN
The Analysis of the Research Methods of the Middle Age Sites of the Northern Croatia

Book Reviews

Besprechungen und Anzeigen

Abbreviations / Abkürzungen

bavarskoga halštata. Autor drži da je ovdje riječ o drugom valu halštatskih utjecaja koji nije istodoban s istočno-halštatskim, no i sam priznaje da se ta dva djelovanja ne mogu uvijek jasno razlikovati.

Nazadovanje šleske grupe i razaranje bogatih središta lužičke kulture (Strzegom, Wicina) pripisuje se skitskim provalama i uspoređuje se s istim događajima u Slovačkoj, no Gedl tvrdi da su šleski burgovi živjeli nekoliko desetaka godina dulje od npr. slovačkih Smolenica.

U fazi mlade halštatske kulture situacija se u Šleskoj potpuno mijenja, i to u korist utjecaja zapadnohalštatskoga kruga. Komunikacije s istočnoalpskom provincijom prekinuta je, osjetno se smanjuje uvoz iz udaljenijih krajeva. npr. iz Italije, prestaje proizvodnja obojene keramike itd. U mlađem halštatskom razdoblju (Ha D) počinju se u Poljskoj proizvoditi fibule prema halštatskim predlošcima: tip Dabrowa, tip Wojszyce, lokalna varijanta čunastih fibula i fibula s ukrašenom nožicom itd.

Prihvatanje i variranje nekih modnih trendova npr. u odijevanju ili nužno poboljšanje i prilagodba oružja suvremenoj tehnici ratovanja, protok trgovačkih roba međunarodnog karaktera relativno se lako detektira u arheološkom materijalu. Kompleksna su npr. pitanja utjecaja na promjene pogrebnog ritusa ili ustrajanje na starim pogrebnim običajima usprkos značajnom priljevu kulturnih novina. Mnoge probleme koji bi uz to išli Gedl niti ne načine, držeći se u svojim promišljanjima egzaktnih pokazatelja u arheološkim nalazima. Situacija je slična s naseljima, njihovim planskim nastankom, kao kod burgova tipa Biskupin, koji navodno upućuju na izravne veze Poljske sa srednjom Italijom, no autor se ne upušta u spekulacije o karakteru tih veza ni o tome kako su se one odvijale u praksi. Knjiga Mareka Gedla vrlo je koncizno napisana i daje pregled starijeg željeznog doba u Poljskoj s gledišta povezanosti sa srednjoeuropskom halštatskom kulturom, pa će koristiti stručnjacima koji se posebno bave tom problematikom.

Dunja GLOGOVIĆ

DIADORA, sv. 13, Zadar 1991, stranica 384, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, fotografijama i kartama.

Novi broj časopisa "Diadora", glasila Arheološkog muzeja u Zadru, sadrži četrnaest izvornih znanstvenih članaka (B. KIRIGIN, Faros prilozi topografiji antičkog

grada; B. NARDELLI, Le terrecotte figurate del Museo Archeologico di Venezia provenienti da Zara; S. ČAČE, Rim, Liburnija i istočni Jadran u 2. st.pr.n.e.; A. STARAC - R. MATUŠIĆ, Skupni nalaz amfora u Puli 1991. godine; N. CAMBI, Jedan antički portret iz Arheološkog muzeja u Zadru i recepcija stila rimskog republikanskog portreta na istočnoj obali Jadrana; S. GLUŠČEVIĆ, Kvadratične staklene boce s pečatom iz rimske luke u Zatonu; I. FADIĆ, Zadarska skupina liburnskih nadgrobnih spomenika tzv. liburnskih cipusa; M. KOLEGA, Portret žene u Arheološkom muzeju u Zadru; Z. BRUSIĆ, Nalaz posuda od niskometamorfne stijene na otočiću Frmiću kod Biograda i značenje ovog otočića u režimu plovidbe Pašmanskim kanalom; P. CHEVALIER, Les fossés d'autel paléochrétiennes en Dalmatie (Inventaire provisoire); Z. GUNJAČA, Cisterna starokršćanske dvojne bazilike na Srimi; B. MIGOTTI, Dekorativna ranokršćanska plastika jaderskog i salonitanskog područja. Temeljne osobine i međusobne razlike; A. MILOŠEVIĆ, Ranosrednjovjekovna naušnica s Garduna; P. VEŽIĆ, O centralnim građevinama Zadra i Dalmacije u ranom srednjem vijeku, zgrada jedan stručni rad (B. ILAKOVAC, Da li je rimska Kisa propala u more zbog potresa), te nekrolog (Š. BATOVIĆ, ANTE ČURKO (1902-1981), Riječ na posljednjem ispraćaju, u Ninu, 9. travnja 1981.).

Autor B. KIRIGIN u svojem radu "Faros - prilozi topografiji antičkog grada" (5-41) vrlo temeljito analizira sve dosadašnje prijedloge o veličini antičkog grada Farosa (Stari Grad na otoku Hvaru) od Š. LJUBIČA, E. DYGGVEA, N. DEBOKOVIĆA-NADALINIJA, B. GABRIČEVIĆA, M. NIKOLANČIJA, M. SUIĆA, M. ZANINOVIĆA te J. BARBIRA.

Autor razmatra i dosad nepoznate arhivske podatke, kojih je popriličan broj, slučajne nalaze, te arheološka iskopavanja. Na temelju svih podataka autor zaključuje da ni jedan prijedlog nema dovoljno pokazatelja koji bi sa sigurnošću govorili o veličini, izgledu, vremenu nastanka te vremenu odumiranja Farosa kao grada. Autor na kraju predlaže smjernice za daljna istraživanja. Rad je lijepo opremljen brojnim priložima.

U radu B. NARDELLI, "Le terrecotte figurate del Museo Archeologico di Venezia provenienti da Zara" (43-54), obrađeno je sedam predmeta terakotne plastike koji su pohranjeni u Arheološkom muzeju u Veneciji. Predmeti su doneseni s ostalim arheološkim materijalom iz muzeja sv. Donata u Zadru tijekom Drugog svjetskog rata.

Malo podataka govori o podrijetlu ovih terakota, no pouzdano je da su pronađene na otocima Hvaru i Visu. Osim za žensku figuru (kat.br. 1), postoje podaci da je pronađena u Starom Gradu na otoku Hvaru, dok za ostale

nalaze nema nikakvih podataka, pa je uz pomoć tipoloških i stilskih analogija autorica pokušala odrediti njihovo mjesto pronalaska. Autorica nadalje konstatira i nemogućnost određivanja područja proizvodnje obrađenog materijala, "obzirom da ne postoje pouzdani arheološki podaci koji govore o ovoj problematici".

Autorica zaključuje da će samo sistematska arheološka istraživanja, odnosno iskopavanja u budućnosti, na otocima Hvaru i Visu, dati detaljniji odgovor na sva ona pitanja koja su vezana uz proučavanje terakotne plastike pronađene u Dalmaciji.

Uz katalog, autorica objelodanjuje i fotografije svih predmeta terakotne plastike.

S. ČAČE u radu "Rim, Liburnija i istočni Jadran u 2. st. pr. n. e." (55-76) govori o nekoliko hipoteza o Liburniji u 2. st. pr. Kr., preispitujući dosadašnja tumačenja odgovarajućih obavijesti o antičkoj literaturi te novije arheološke podatke. U prvom dijelu rada (1. Tuditanov pohod 129. pr. n. e.) autor posebno obrađuje probleme u svezi s objašnjenjima značenja pohoda Sempronija Tuditana (Plinije, Nat. hist. 3, 129), tijekom kojega su Rimljani ponajviše ratovali s Japodima. Tim je pohodom zaokružen rimski nadzor nad cijelom istočnojadranskom obalom, a time se objašnjava i iznimno značenje koje se Tuditanovu pohodu i osobi pridavalo u Akvileji. U drugom dijelu članka (2. Tuditanov elogij i Liburni) autor se osvrće na noviji pokušaj restauracije Tuditanova elogija te smatra neuvjerljivim stavljanje liburnskog imena u tekst. U trećem dijelu (3. Napomene o odnosima Liburnije sa srednjom Dalmacijom u 2-1. st.) autor ističe da arheološka evidencija (novac, reljefna helenistička keramika) otkrivaju integriranje Liburnije u krug rimskih saveznika na istočnom Jadranu potkraj 2. st. pr. Kr.

Autori A. STARAC i R. MATIJAŠIĆ u radu "Skupni nalaz amfora u Puli 1991. godine" (77-101) govore o pronađenoj skupini od 55 amfora i ulomaka amfora, koje su bile položene na živac, gusto naslagane jedna do druge te okrenute šiljcima prema gore. Taj skupni nalaz amfora pronađen je prigodom kopanja temelja za novogradnju u Lenjinovoj ulici u Puli (ex via Campomarzio), otprilike 2 m ispod razine pločnika. Četrdeset osam amfora pripadalo je tipu Lamboglia 2, datiraju se između kraja 2. st. pr. Kr. i poč. 1. st. kršćanske ere, a na dva se primjerka nalaze žigovi na samom obodu - C.ANT.TA I SVG (?). Dvije su amfore izrazito drukčije i pripadaju tipu Dressel 2-4 (Lamboglia 5), te još dvije tipu Dressel 25 (Peacock-Williams Class 24).

I ovaj najnoviji nalaz amfora, pronađenih u okomitom položaju s okrenutim šiljcima prema gore, zoran je primjer sekundarne uporabe u graditeljske svrhe.

To je poslužilo za izolaciju od vlage kao i za drenažu podzemnih voda u močvarnim predjelima. Uporaba amfora u graditeljske svrhe poznata je u Puli po nalazu iz 1935. godine, koji je pronađen u neposrednoj blizini ovog najnovijeg nalaza, potom po nalazu u temeljima građevine između dva hrama na Forumu (1899), te po nalazu iz Uvale sv. Petra u pulskoj luci (1910).

Osim likovnih priloga, autori dodaju i katalog amfora.

Rad "Jedan antički portret iz Arheološkog muzeja u Zadru i recepcija stila rimskog republikanskog portreta na istočnoj obali Jadrana" autora N. CAMBLIA (103-145) govori o portretu starijeg muškarca (bez inv. br.) iz Zadra koji posjeduje izrazite fizionomijske karakteristike. Te osobine pokazuju i portreti na novcu iz kasnijeg razdoblja rimske republike, poput onih na novcima koje emitiraju Gaj Ceolije Kald i Gaj Numonije Vaala, odnosno likovi Gaja Julija Cezara u ranim emisijama. Sve su to portreti oko sredine 1. st. pr. Kr., odnosno malo kasnije, pa autor pretpostavlja da tom razdoblju pripada i zadarska glava.

Analizirajući spomenute portrete, autor uočava da zadarska glava pokazuje znatnu sličnost s onom na novcu Numonija Vaale.

Numonije Vaala imao je tijesne veze sa Zadrom - naime, na zadarskom je forumu pronađen zdenac i krunište na kojem je bio natpisu s imenom Gneja Baebija Tanfila Vaale Numonijana, dosad nepoznatog namjesnika Ilirika (*Gnaeus Baebius Tamphilus Vaala Numonianus*). I. FADIĆ utvrdio je da je ta osoba i spomenuti novčar isti čovjek, dok je različito ime posljedica posinjenja od strane nekog Bebijeveca, od kojega je on uzeo dio imenske formule. Moguće je povezivanje glave i namjesnika Ilirika; ako je taj prokonzul radio za dobrobit grada, nije isključeno da su njemu i njegovoj obitelji bili postavljeni kipovi na forumu. S obzirom na stilsku i fizionomijsku sličnost, moguće je da je zadarska glava i glava na novcu prikazivala istu osobu, a to bi, prema Apijanu, mogao biti jedan senator iz roda Bebijeveca koji je poginuo u Dalmaciji boreći se s Delmatima. Možda je Vaala, kako pretpostavlja N. CAMBI, "upravo činjenicom što je počastio tu povijesnu ličnost zaslužio da ga neki drugi član te obitelji posini, a kasnije kao prokonzul u Iliriku i da mu se postavi spomenuti kip na zadarskom forumu". Iako su ova razmišljanja hipotetička, autor zaključuje da mogu pomoći u rješavanju ikonografskih problema u svezi s aversom i reversom novca Numonija Vaale, odnosno sa zadarskom glavom.

Autor na kraju obrađuje i druge rimske portrete iz kasnijeg razdoblja republike nađene na istočnoj obali Jadrana, odnosno recepciju tih portreta na tom području.

Rad je opremljen brojnim likovnim priložima.

S. GLUŠEVIĆ u radu "Kvadratične staklene boce s pečatom iz rimske luke u Zatonu" (147-168) govori o dijelu arheološkog materijala (staklenim predmetima) koji je pronađen tijekom višegodišnjih hidroarheoloških istraživanja u mjestu Zatonu nedaleko od Zadra. Autor obrađuje jedanaest primjeraka četvrtastih staklenih boca s ručicom koje na dnu imaju u reljefu izvedene različite znakove proizvođača, a na dva primjerka imaju i ime vlasnika radionice - C. SALVIA GRATA.

Nakon kataloga, autor se osvrće i na karakteristike važne za proizvodnju ovih boca: puhanje u kalup, podjelu na tipove, žigove na dnu, boju stakla i namjenu te na mišljenja pojedinih autora glede prvotne, ali i kasnije, produkcije.

Autor smatra da je dio boca, posebice onih s natpisom, nedvojbeno proizveden u radionicama sjeverne Italije, kako to pokazuju nalazi s imenom *Salvia Grata*.

Novija su istraživanja, a u svezi s kronologijom, stavila donju granicu proizvodnje četvrtastih boca u vrijeme Augusta ili prvu godinu Tiberijeve vladavine. Proizvodnja traje cijelo 2. stoljeće, u 3. st. je rjeđa, dok ih na istoku, čini se, ima i kasnije.

Na novoj pulskoj nekropoli, na kojoj među materijalom iz 140 grobova ima samo pet primjeraka ovakvih bočica, autor se osvrće na mišljenja nekih autora o njihovoj lokalnoj proizvodnji, iako njihov ukupan broj na istočnoj obali Jadrana nije zanemariv.

Rad je vrlo lijepo opremljen brojnim likovnim prikazima.

I. FADIĆ u radu "Zadarska skupina liburnskih nadgrobničkih spomenika tzv. liburnskih cipusa" (169-211) nastavlja objavljivanje cjelokupnog fundusa liburnskih nadgrobničkih spomenika, tzv. liburnskih cipusa, koje stilsko-dekorativnom i tektoničkom analizom izdvaja u zasebnu *zadarsku skupinu*.

Autor nam, epigrafičkom, odnosno onomastičkom, analizom teksta pokazuje brojnost pojedinog spola u tri smjera: tko podiže, komu podiže i tko komu podiže spomenik, te uz analizu imenskih formula, gdje je to moguće, utvrđuje rodbinske i ostale odnose između dedikanta i pokojnika, kao i njihovu socijalnu strukturu i etničku pripadnost. S obzirom na to da ni jedan spomenik ne pruža elemente za čvrstu dataciju, na temelju postojećih pokazatelja spomenici se datiraju u vremenski okvir od samog kraja 1. stoljeća, odnosno od početka 2. do početka 3. st. kršćanske ere.

Autor napominje da i rezultati epigrafičke analize pokazuju određene specifičnosti u odnosu na krčku, te

posebice aserijatsku skupinu istoimenih spomenika (koje je već prethodno izdvojio), te ističe potrebu za međusobnim uspoređivanjem dobivenih rezultata. Ovaj je rad vrlo dobro opremljen statističkom prikazima, crtežima i fotografijama te katalogom i indeksom (*Index Epigraphicus*). Autorica M. KOLEGA u radu "Portret žene u Arheološkom muzeju u Zadru" (213-223) analizira glavu žene, slabo sačuvane, vrlo oštećene, te bez utvrđenosti mjesta nalaza.

No, uprkos tomu, analiza omogućuje na temelju stilsko-komparativne analize preciznu kronološku determinaciju, kao i uočavanje kontinuiteta razvoja rimske portretne (civilne) umjetnosti na ovom području. "Posebitost načina češljanja pokazuje jedinstveni tip tzv. 'Scheitzelzopf-Frisur' oblika, čija se pojava u portretnoj plastici sredine 3. st. može pratiti na izvanrednim likovnim kreacijama Tranquilline, žene Gordijana III i Otacilije Severe, žene Filipa Arabljanina", kako zaključuje autorica. Autorica nadalje analizira njihovu ikonografsko-stilsku pojavu u kontekstu carske portretistike toga razdoblja.

Zadarska glava posjeduje provincijalna obilježja (frizura i način oblikovanja lica), a djelo je domaćeg majstora. Ova je glava jedini portretni proizvod sredine 3. stoljeća iz fundusa Muzeja, pa je time još važnija njegova pojava u okviru proučavanja rimske provincijalne umjetnosti ovoga područja.

Z. BRUSIĆ u radu "Nalaz posuda od niskometamorfne stijene na otočiću Frmiću kod Biograda i značenje ovog otočića u režimu plovidbe Pašmanskim kanalom" (225-240) objavljuje nalaz posuda od niskometamorfne stijene koje su služile u antici i srednjem vijeku za pripremanje i čuvanje hrane. Posude su cilindrična oblika, a izrađivale su se u alpskom prostoru. Nazivaju se "lavez", "pietra olleare" i dr. U nas su pronađene u Ninu, Novalji na otoku Pagu, Naroni, Polačama na otoku Mljetu te Šibeniku, a najviše ih je pronađeno na otočiću Frmiću nedaleko od Biograda. Otočić Frmić smješten je u sredini Pašmanskog kanala, što govori o strateškom položaju. Brodovi su - pretpostavlja se - prolazeći ovim kanalom, za koji je utvrđeno da je bio prioritetan pravac plovidbe u ovom dijelu akvatorija, pristajali na otočiću Frmiću čekajući povoljnu promjenu dnevnih strujanja u kanalu da bi nastavili put. Prolaz kroz Pašmanski kanal, koji je u kasnoj antici kontrolirao niz stražara i kastruma - od otoka Žirja do Sv. Mihovila na Ugljanu bio je jedan od najvažnijih prolaza na potezu duž istočne obale Jadrana.

Autor zaključuje da je nastavak starohrvatskog Biograda na mjestu kasnoantičkog refugija povezan s

nadzorom pomorskog prometa, pa se i "rušenja grada početkom 11.st. i 1125. godine također dovode u neposrednu vezu s mletačkim ovladavanjem ove važne pomorske prometnice".

B. ILAKOVAC u radu "Da li je rimska Kisa propala u more zbog potresa" (241-250) primjenom interdisciplinarne metode provjerava mnogo puta objavljenu tezu da je rimska Kisa propala u more zbog potresa 361. godine.

Stanje kopnenih i djelomice potopljenih podova, koji su izvorno vodoravni, a ostaci zidova vertikalni, ne potvrđuju lokalnu tektonsku dislokaciju. To dokazuje i nivelman gravitacijskog akvedukta Kolan-Kisa te oko 1000 metara dugačka tunnelska dionica obližnjeg vodovoda Škopalj-Novalja, u kojoj nema tragova novonastalih geoloških rasjeda, kako utvrđuje autor. Autor zaključuje kako je obalni dio Kise, tog liburnsko-rimskog naselja djelomice potopljen kao i ostala antička obalna naselja, ali ne zbog potresa nego zbog stalno prisutne transgresije svjetskih mora. Na temelju opisa A. MARCELINA (330-400) o katastrofalnom potresu iz druge polovice 4.st. na području današnje Turske, a koji je djelomice osjetila i ondašnja Grčka, stvorena je neargumentirana legenda, koja se provlači i kroz literaturu, o potonoću rimske Kise.

P. CHEVALIER radom "Les fosses d'autel paléochrétiennes en Dalmatie" (Inventaire provisoire) (251-267) dopunjuje esej J.-P. Sodinija, objavljen prije 10 godina (vidi Bilj. 1).

Autorica u radu razmatra 12 ranokršćanskih oltarnih grobova iz Dalmacije i sistematski ih klasificira u tipove (s mogućim pristupom ili bez njega) i oblike (pravokutni, križni itd.), te prati carigradski utjecaj na njih.

Z. GUNJAČA u radu "Cisterna starokršćanske dvojne bazilike na Srimi" (269-290) objelodanjuje osnovne podatke o cisterni, tumačenja njezina nastanka i opisa građevnih karakteristika. Autor je posebnu pažnju posvetio osebujno riješenim i ukrašenim kamenim rešetkama, koje su služile kao propusti za vodu na njezinoj akumulacijskoj površini (Sl. 7, 8, 9, 10). Analizirajući zatečene arhitektonske ostatke, autor raspravlja i o drugim intervencijama, koje smatra istovremenim s gradnjom cisterne, utvrđujući i vrijeme njihove izvedbe, a radi se o promjenama koje su nastale na dijakonikonu te preoblikovanju dijela crkvenog krovišta.

Ovim radom autor nastavlja sukcesivno objavljivati o tom arhitektonskom sklopu na način pojedinačne obrade njegove tematske cjeline.

Autorica B. MIGOTTI u članku "Dekoratívna ranokršćanska plastika jaderskog i salonitanskog područja. Temeljne osobine i međusobne razlike" (291-312) objelodanjuje dekorativnu ranokršćansku plastiku jaderskog i salonitanskog područja, koja svjedoči o postojanju dvaju kamenoklesarskih središta specifičnog i prepoznatljivog profila. U oba središta prevladavaju geometrijski motivi, iako su koncipirani na sasvim drukčiji način. Autorica ističe kako ranokršćanske kamenoklesarske radionice ne pokazuju nikakvih srodnosti, iako obje pripadaju rimskoj provinciji Dalmaciji i relativno su prostorno blizu. Autorica naglašava "da se međusobni utjecaj ne uočava, uvoz je sasvim sporadičan, i to samo iz Salone u Jader".

Obje radionice ranokršćanskog namještaja (*Jader i Salona*) opskrblyvale su i crkve svoje šire okolice te su utjecale na tamošnju proizvodnju. U Liburniji se ta pojava tek naslućuje (slabija istraženost ruralne ranokršćanske baštine), dok je u salonitanskom zaleđu ona očita. U salonitanskom pak zaleđu djeluje i seoska kamenoklesarska radionica, koja stvara u duhu autohtone figuralne kasnoantičke skulpture ruralne Dalmacije.

U svojem radu "Ranosrednjovjekovna naušnica s Garduna" A. MILOŠEVIĆ obrađuje nalaz ulomka ljevene brončane naušnice. Naušnica je pronađena na Gardunu 1911. godine, a čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu (Sl. 1).

Naušnica s Garduna načelno je srodna poznatom tipu zvjezdolikih naušnica datiranih u 7. stoljeće, posebice s njezinim ljevenim inačicama pronađenim na nalazištu Pastirskoe u Ukrajini (Sl.2). Autor pretpostavlja da gardunska naušnica u toj skupini nakita iz 7. stoljeća (u Dalmaciji sasvim izvjesno) predstavlja novi oblik, jer, prema dostupnim podacima, u Ukrajini nisu pronađeni primjerci slični gardunskom nalazu.

Autor ovom nalazu utvrđuje kasnoantičku, odnosno ranobizantsku, pripadnost.

P. VEŽIĆ u članku "O centralnim građevinama Zadra i Dalmacije u ranom srednjem vijeku" razmatra skupinu centralnih građevina na tlu stare hrvatske države i bizantske donje Dalmacije, a u kontekstu zadarskog kulturnog kruga. Raznoliki oblici tih zgrada (sa šest, četiri ili samo jednom apsidom) autor tumači tipološkim varijantama u biti istog tipa kulturnog prostora namijenjenog specifičnim liturgijskim funkcijama.

Predložke za arhitektonske oblike i njihove mjere i omjere autor nalazi u centralnim građevinama Zadra, prije svega u ranokršćanskoj krstionici te preromaničkoj rotondi u episkopalnom kompleksu.

Rad obiluje brojnim likovnim priložima.

Š. BATOVIĆ u prigodnoj riječi na posljednjem ispraćaju u Ninu, 9. travnja 1981. godine govori o ANTI ĆURKU (1902-1981), vodiču i čuvaru u Arheološkoj zbirci u Ninu.

Iza svih radova nalazi se popis kratica časopisa i serija navedenih u 13. broju "Diadore".

Svi radovi u ovom broju "Diadore" opremljeni su nacrtkom na engleskom jeziku te sažecima na stranim jezicima (engleski, njemački i talijanski), pa su na taj

način dostupni i stranoj znanstvenoj javnosti. Članci B. NARDELLI i P. CHEVALIER pisani su na talijanskom, odnosno francuskom, jeziku, sa sažecima na hrvatskom. U ovom broju "Diadore" člancima su zastupljena područja antičke (13) i srednjovjekovne arheologije (2). Gotovo su svi članci bogato i lijepo ilustrirani, što pridonosi kvaliteti časopisa.

Poželimo i ovaj put što skoriji izlazak nove "Diadore".

Marija BUZOV